

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

МАХНО Василь Іварович

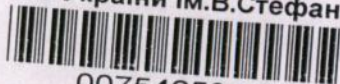
ХУДОЖНІЙ СВІТ
В.І.АНТОНІЧА

10.01.02 — українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ — 1995

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00754659 (-)

Дб-32290

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

МАХНО Василь Іванович

ХУДОЖНІЙ СВІТ Б.І.АНТОНИЧА

10.01.02 — українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ — 1995

Дисертацією є рукопис

ДВ 32.290

Робота виконана на кафедрі української літератури
Тернопільського державного педагогічного інституту

Науковий керівник — доктор філологічних наук,
професор ГРОМ'ЯК Роман Теодорович

Офіційні опоненти — доктор філологічних наук,
ІЛЬНИЦЬКИЙ М. М. ;

кандидат філологічних наук,
КОЛОМІЄЦЬ Л. В.

Провідна організація — Львівський державний університет
ім. І. Я. Франка

Захист відбудеться * Травень 1995 р. на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 016 35 01 при Інституті
літератури

ім. Т. Г. Шевченка НАН України (252601, Київ—1, вул.
Грушевського, 4)

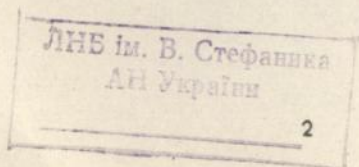
З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Автореферат розісланий *   1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. Сулима

СУЛИМА М. М.

Загальна характеристика роботи

Актуальність дослідження. Українська поезія ХХ століття становить значний культурний пласт естетичного самовираження філософсько-мистецьких пошуків. 20-30-ті роки виявилися найбільш плідними щодо формування в літературі шкіл та напрямів, які збагачували традицію українського віршування новими тематичними, формальними та поетико-стильовими ознаками. Таке збагачення відбувалося в основному через переселення національних джерел естетичного досвіду та творчого засвоєння західно-європейських тенденцій розвитку поетичного мистецтва (імпресіонізм, експресіонізм, модернізм, авангардизм). Перебуваючи на перехресті суспільно-політичних та літературно-мистецьких подій, поетичне покоління 20-30-х років Галичини, еміграції та радянської України прагнуло індивідуальної інтерпретації світу, новизни тематичного освоєння дійсності, новаторства поезики та стилю. Контекст літературного процесу творили поети різних шкіл, що зумовило різноманітність і багатство можливостей поезій цього періоду (П.Тичина, М.Семенко, М.Бажан, О.Влизько, С.Плужник, «неокласики», В.Свідзинський, Є.Маланюк, Б.І.Антонич, С.Гординський, О.Стефанович, О.Ольжич).

Творчість Б.І.Антонича у цьому ряді яскравий приклад самореалізації світоглядних та естетичних зрушень в українській ліриці ХХ століття, яка синтезувала в собі неофольклор, міф, давню і сучасну поетові історію. Проблеми, які постали перед літературознавством під час оцінювання поетичного доробку Антонича, полягали в першу чергу у визначенні своєрідності його поетичного мислення та індивідуального інтерпретування буття. При цьому виявилися різні варіанти осмислення лірики Антонича крізь призму натурфілософського (пантеїстичного) світобачення, міфічних ознак світобудови його поезії та конструювання поетичного образу, а також авангардних впливів на поезику «свангеліста природи».

Еволюція літературних стилів та напрямів, починаючи від давніх літератур (Греція, Рим) до сьогодишнього дня, має симетричну будову: міф у давньогрецьких творців асоціювався із системою світоглядних цінностей (релігія), а в ХХ столітті зусиллями багатьох митців витворився метаміф як система стирання граней між суб'єктивним та об'єктивним розумінням речей, подій тощо. Універсальність мистецького міфотворення в поезії Антонича приводить до всеохопленості основних естетичних центрів поетичної світобудови, а отже, форма міфу для митців ірраціонального типу мислення, яким є Антонич, буде оптимальною. Антоничева лірика, яку можна пояснювати через міфософські ознаки буття, світобудови, поетичного мислення та художнього образу переносить центр проблеми поетико-стильових особливостей в контекст пошуку нової поетичної мови як для світової, так і української поезії ХХ століття.

Актуальність постановки цієї проблеми пояснюється особливістю розвитку української лірики загалом та розвитком поетичного всесвіту Б.І.Антонича зокрема. Філософське начало його поезії нерозривно пов'язане із фольклорними мотивами, переважно Лемківщини, і водночас із постовим трактуванням культурологічного досвіду переважно міфічного забарвлення. Проблема дослідження індивідуальних поетико-стильових тенденцій поезії

Антонича тісно переплітається із рецепцією світоглядних основ виразно національного скерування: пантеїстичного та християнського. Такий аспект в досліджуваній ліриці має проблемний характер, оскільки шляхи, якими еволюціонував Антонич-митець, вимагали вибору чогось одного. Натурфілософічність поетового доробку типологічно і формально слід шукати в джерелах праслов'янської свідомості наших предків, що одночасно вимагає з'ясування, на якому рівні (свідомому чи підсвідомому) це зреалізувалося в поетових текстах.

Поетія Б.І.Антонича — складне явище в контексті мистецьких рухів початку ХХ століття, і вимагає різних підходів до осмислення предмету дослідження і типологічних зіставлень з іншими видами мистецтва (малювання, музика, кіно). Напрями та школи в літературі, що визначали пріоритет мистецького освоєння буття, відтворювалися Антоничем на національній основі, яка через міф трансформувалася в складні конструкції поетичної символіки на рівні художнього образу, його поетики.

Значення творчого доробку Антонича визначається не лише новизною тематики, особливостями поетичного мислення і поетики, а й тим, що лірика автора «Зеленої Євангелії» безпосередньо вплинула на тенденції розвитку української поезії 60-90-х років. Це зумовило продовження стильової лінії, міфософські елементи якої модифікувалися в поезії І.Калинця, Т.Мельничука, М.Воробйова, І.Примарука та інших. Все це визначає актуальність і необхідність нового поглибленого дослідження творчої спадщини Б.І.Антонича.

Стан наукової розробки

Вивчення й оцінювання творчості Б.І.Антонича почалося ще в 30-ті роки, одразу після виходу у світ його першої книжки «Привітання життя» (1931 р.). Західноукраїнська критика (М.Гнатишак¹, С.Гординський², І.Дубицький³, Є.Маланюк⁴, І.Огіснко⁵, Є.Пеленський⁶ та інші) визначила основні світоглядні та поетико-стильові засади Антонича-поета, відзначаючи при цьому оригінальний стан тем та мотивів, що вдало поєднувалися із формальними пошуками.

І.Огіснко у статті «Соняшний поет Богдан Ігор Антонич» зазначив, що ключові образи-символи в поезії такого гатунку (соняшність, крилатість, зелень) підтверджують національну традицію, але на вищому рівні осягнення буття. Водночас поганський елемент у ліриці Антонича викликав у Огіснка суттєві заперечення.

¹ Гнатишак М. Нова українська лірика в Галичині на тлі західно-європейської поезії // Дзвони. — 1938. — № 4-5. — С. 307-321.

² Гординський С. Чотири реторти ятрани // Назустріч. — 1935. — № 2. — С. 2.

³ Дубицький І. Богдан Ігор Антонич: Три перстені // Ми. — 1935. — № 4. — С. 114—118.

⁴ Маланюк Є. Б.І.Антонич // Вістник. — 1937. — № 8-9. — С. 659-661.

⁵ Огіснко І. Соняшний поет Богдан Ігор Антонич. Характеристика поетичної творчості // Наша культура. — 1936. — № 3(12). — С. 213-220.

⁶ Пеленський Є.Ю. Сучасне західно-українське мистецтво. Огляд за 1930-35 роки. — Львів, 1935. — 64с.

Міфічні чинники поетичного доробку Антонича відзначали М.Гнатишак, І.Дубицький, С.Гординський, які у своїх судженнях сходилися в головному, — що поезія такого типу несе у собі ірраціональний елемент. При цьому, скажімо, М.Гнатишак порівнював галицьку поезію із західноєвропейськими мистецькими течіями, відводячи помітне місце Антоничеві в літературному процесі лише за двома виданнями на той час збірками «Привітання життя» (1931) і «Три перстені» (1934).

Критика 30-х років прочитувала лірику в основному на рівні мотивів і тем, принагідно торкаючись конструювання поетичного образу, не завжди погоджуючись із особливістю Антоничевого художнього мислення та принципами його мистецької методи. У 40-х роках з'явилось лише кілька праць, які інтерпретували поетичний світ Антонича, спираючись на нові ідеї в осягненні естетичних принципів миття (Б.Романенчук, С.Гординський).

Новіші зацікавлення доробком поета в 50-60-х роки пов'язані з переосмисленням контексту Антоничевої епохи та його мистецької своєрідності. Антоничеву поезію досліджували літературознавці радянської України та діаспори. Відразу виявилися два різні підходи до розкриття поетичного всесвіту миття — ідеологічний та естетичний. Праці Б.Рубчака¹, Д.Павличка², О.Зілинського³, М.Ільницького⁴, М.Неврлого⁵, Д.Козія⁶, М.Ласло-Куцюк⁷, базуючись на різних методологічних засадах, по-своєму пізнавали лірику Антонича. З огляду на нові евристичні можливості важливими, на нашу думку, є статті Б.Рубчака «Міти метаморфоз у поезії Антонича», О.Зілинського «Дім за зорею», М.Ласло-Куцюк «Б.І.Антонич», ряд статей М.Ільницького та М.Неврлого, в яких залучалися в систему літературознавчого осягнення твору методи структурального аналізу, досягнення філософських теорій ХХ століття. При цьому поетико-стильові особливості письма «свангеліста природи» розглядалися в кількох контекстах:

¹ Рубчак Б. Міти метаморфоз у поезії Антонича // Слово: Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи. Об'єднання українських письменників в Екзилі. Збірник 2. — Нью-Йорк, 1969. — С. 128-154.

² Павличко Д. Пісня про незнищенність матері // Антонич Б.І. Пісня про незнищенність матері. — К., 1967. — С. 7-46.

³ Зілинський О. «Дім за зорею» // Весни розспіваної князь. — Львів, 1989.

⁴ Ільницький М. Незнищенність поезії (Про творчість Б.І.Антонича) // Вітчизна. — 1968. №6. — С. 194-199; Ільницький М. Так Антонич починався // Дніпро. — 1968. — № 10. — С. 135-136; Ільницький М. Б.І.Антонич. Нарис життя і творчості. — К., 1991. — 206 с.;

⁵ Неврлий М. Роташі життя й поезії // Весни розспіваної князь. — Львів, 1989. — С. 216-223; Неврлий М. Тапи формування західноукраїнської модерної поезії // Сучасність. — 1993. — № 5. — С. 123 — 127.

⁶ Козій Д. Трояке джерело творчого натхнення Б.І.Антонича // Слово: Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи. — Нью-Йорк: Об'єднання українських письменників, 1970. — Збірник 4. — С. 164-173.

⁷ Ласло-Куцюк М. Б.—І.Антонич // Ласло-Куцюк М. Українська радянська література. — Бухарест, Вид-во Бухарестського університету, 1975. — С. 112-123.

1) літературно-мистецької традиції; 2) міфологічному та психо-аналітичному контексті; 3) нових мистецьких та філософських напрямків.

Монографічне дослідження М.Ільницького («Богдан - Ігор Антонич. Нарис життя і творчості») підсумувало основні досягнення антоничезнавства за період від 30-х до 90-х років. Концепція цієї праці полягає в переосмисленні світогляду та творчого методу в еволюційному розвитку Антонича-поета від «Принітання життя» до «Зеленої Євангелії» та «Ротацій». Дослідник, вказуючи на питому вагу міфу в ліриці Антонича, цікаво тлумачить натурфілософію поетового світобачення та її реалізацію в поетичному образі. Проблеми часо-просторових аспектів поезії Антонича були розроблені у працях Б.Рубчака та Л.Стефанівської, які присвятили цій проблематиці спеціальні дослідження.

Серед найновіших літературознавчих праць про творчість Антонича виділимо статті М.Новикової «Міфосвіт Антонича» Богдан Ігор Антонич «Велика гармонія» та «Зелена Євангелія», стаття М.Ільницького «Західноукраїнська поезія 20-30-х років у зоні авангардизму», а також праці Е.Соловей, в яких вивчається філософський аспект поетичного світу Антонича.

Загалом, антоничезнавство на сьогоднішній день становить значну кількість наукових досліджень та критичних статей, в яких поезія Антонича висвітлена з різних точок зору і за допомогою різних літературознавчих методів.

Мета і завдання дослідження полягає у тому, щоб визначити основні риси постико-стильової індивідуальності Б.І.Антонича через міфічний елемент у способі осягнення буття поетом, докладно простежити еволюцію поетичного методу та особливостей художнього мислення, окреслити світобудову та поетичну модель Антоничевого космосу, виходячи із праслов'янської традиції та сучасних філософсько-естетичних концепцій.

Реалізація окресленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- 1) проаналізувати художній феномен Б.І.Антонича в контексті поетичних шкіл та напрямів 30-х років ХХ століття;
- 2) розглянути основні елементи моделі художнього світу Антонича та їх естетичну функцію на рівні тексту;
- 3) простежити взаємозв'язок елементів художнього мислення (поетичне, міфічне, національне) в структурі поетичного образу в ліриці Антонича;
- 4) розкрити особливості поезики Антоничевого доробку крізь призму міфу, принципи функціональності поетичного образу та його естетичної самодостатності.

В теоретико-методологічну основу дисертації лягли праці з питань теорії поезики, жанру і стилю (Г.Клочечка, М.Кодака, М.Коцюбинської, М.Ласло-Куцюк, Д.Лихачова, А.Макарова, Д.Наливайка, О.Потебні, Г.Поспелова, Р.Якобсона), теорії міфу, психоаналізу та психології художньої творчості (М.Арнаудова, М.Бердяєва, В.Давидюка, Г.Грабовича, М.Епштейна, D.Nanevskogo, І.С.Нечум-Левицького, О.Лосєва, Х.Ортеги-і-Гасета, І.Франка, Й.Хейзенга, К.Г.Юнга), історико-літературні праці (Б.Бойчука, І.Дзюби, С.Єфремова, М.Жулинського, М.Зерова, М.Ільницького, Ю.Коваліва, М.Москаленка, М.Невролого, Б.Рубчака, Т.Салиги, Е.Соловей та інших). Окрім цього, враховано літературно-критичні статті, опубліковані у 30-х роках (В.Гаврилюка, М.Гнатишака, С.Гординського, В.Ласовського, Є.Маланюка, І.Огіска, О.Ольжича, М.Рудницького).

В дисертації здійснено системно-описовий аналіз поезій з використанням елементів структурального, порівняльного та типологічного методів дослідження художнього тексту.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що поетико-стильові особливості художнього світу Б.І.Антонича досліджуються крізь призму міфософського характеру сприйняття і осягнення буття. Підкреслюючи пріоритет натурфілософського начала лірики Антонича, автор дослідження робить спробу пояснити модель його світобудови через символ світового дерева, вертикальне і горизонтальне розташування ярусів реального та ірреального світу. Проблема специфіки художнього мислення Антонича по-новому трактується з огляду на домінування в ньому естетичної доцільності генетичного та культурологічного міфу, особливостей національної психіки. Розкриваючи функціональність поетичного образу в системі художніх засобів Антонича, автор дисертації доводить, що індивідуальність поетичного стилю реформувала не тільки принципи світобачення, а одночасно кардинально змінила і збагатила можливість мистецтва слова як самодостатності. Контекст, в якому осмислюється лірика Антонича, окреслюється в основному від початку ХХ століття до 30-х років ХХ століття, при цьому розглядаються різні поетичні напрями, школи та типологічно близькі Антоничеві митці світової літератури.

Практичне значення дисертації полягає в розширенні наявних концепцій про своєрідність і унікальність лірики Б.І.Антонича в контексті української поезії ХХ століття. Здобуті результати і висновки можуть використовуватися для подальшого осмислення місця поета в літературному процесі 20-30-х років, а також типологічних зіставлень творчості Антонича з іншими митцями, впливу світоглядних засад на особливості поетики та стилю.

Матеріали дослідження можуть бути використані при написанні підручників з історії літератури, літературної критики, в лекційних курсах та при підготовці спецкурсів та спецсеминарів для студентів-філологів.

Апробація роботи.

Основні положення дисертації були викладені на наукових конференціях «Урочиста академія, присвячена 120-річчю від дня народження видатного українського письменника Богдана Лепкого» (Тернопіль, 1992 р.), регіональній науково-практичній конференції «Культура та ринок» (Тернопіль, 1993 р.) та «Релігія і церква в національному відродженні України» (Тернопіль, 1993 р.), науковій конференції, присвяченій 50-річчю депортації українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини та Підляшшя (Тернопіль, 1994р.) щорічних конференціях Тернопільського педінституту, дисертація обговорювалась на кафедрі української літератури Тернопільського педінституту. За матеріалами дисертації зроблено 6 публікацій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів («Богдан Ігор Антонич у контексті української поезії 20-30-х рр.», «Художня модель світу в ліриці Б.І.Антонича», «Поетико-стильові особливості лірики Б.І.Антонича»), висновків та бібліографії.

ЗМІСТ РОБОТИ

Перший розділ.

Богдан Ігор Антонич у контексті української поезії 20-30-х рр.

Богдан Ігор Антонич з'явився в українській літературі в сприятливій атмосфері для самореалізації потужного ліричного обдарування. У 30-ті роки українська нація мала чітко сформовані центри культури, щоправда, з різним ідеологічним наповненням, які можна окреслити таким чином: Харків і нова українська радянська література, Львів і галицьке письменство, Прага і Варшава як центри еміграційних мистецьких осередків.

У кожному із цих культурних середовищ виділялися групи чутливих митців до нових віянь у сучасному їм мистецтві. Такі тенденції йшли, в основному, від європейських шкіл (і не тільки в літературі) та були помножені на шукання найболючіших точок існування українського духу та української історії.

О.Ольжич, приміром, характеризує літературний процес цього періоду, висловився так: «Література поділеної України виростає на кожному терені з відмінної суспільної дійсності, виставлена різним впливам. Постають місцеві осередки і зони, але духовна єдність нації не порушується»¹. Незважаючи на несприятливі суспільно-політичні процеси у 30-ті роки, думка про єдиний культурний простір була не тільки бажаною, але й очевидною, що підтверджується працями багатьох дослідників літератури, які вивчали цей період (М.Гнатишак, Є.Ю.Пеленський, Ю.Шерех, М.Ільницький, Т.Салига).

Одночасно культурний контекст для Б.І.Антонича був неоднозначним із кількох причин: по-перше, — загальна тенденція розвою поезії цього періоду акумулювала в собі патріотичні гасла в примітивних ерзацах мистецького втілення, що не могло не позначитися на її естетичній цінності; по-друге, — «інтелектуальний рівень націоналістичного середовища в 30-ті роки був невисокий і його намагалися компенсувати тоном, який не терпів заперечення» (М.Ільницький); по-третє, Антонич-поет творив між внутрішнього і зовнішнього світу, явно не вписуючись у контекст своєї епохи, радше із естетичних засад. І, нарешті, четверта причина — поезія Антонича «стала збаганням життя в його духовній і матеріальній сутності» (С.Гординський).

Розгляд мистецького контексту 30-тих, в якому доводилося Антоничеві реалізовувати свої естетичні ідеї, приводить автора дослідження до думки про глибинні внутрішні зв'язки творчого індивідуума із культурним простором, в якому він виростає і формує власний досвід.

Розуміння цілісності й безперервності розвитку української культури у ХХ столітті не виключає проблем взаємозв'язків та взаємовпливів різних літературних поколінь. В цьому сенсі роль «Молодої Музи» для поезії Галичини 30-тих років і, зокрема Антонича, обмежувалася, в основному, поляризацією естетичних засад. Антоничеві судилося реформувати традиції поезії Галичини вже на новішому етапі мистецьких та суспільних з'явлень. Така тенденція для

¹ Ольжич О. Сучасна українська поезія//Ольжич О. Незнаному воякові. — К., 1994. — С. 174.

української поезії 20-30-тих років стимулювала вироблення поетом власної постичної ідеології, яка базувалася на міфології, натурфілософії та основних стилєвих напрямках вітчизняної та західноєвропейської лірики.

З точки зору сьогоденнішого дня Антонич в українській поезії мав два аналоги (наскрізь сямобутні і несподібні одне на одного поети) — це ранній Тичина та Свідзинський. Лірика цих трьох митців поглибила світоглядні, естетичні та національні риси української поезії цього періоду, насамперед орієнтуючись на внутрішньо-індивідуальне осягнення особливостей світу та буття. Попри світоглядні та естетичні збіги Антонича із Тичиною та Свідзинським, поет полишався в контексті західноукраїнської та еміграційної поезії насправді самотнім і вкрай дивовижним митцем. Ні його лемківське походження, ні культурницьке надбання до кінця не могли пояснити явище Антонича, бо «...був з тих поетів, що їх класифікувати неможливо — до них належать також Рільке, Пастернак, Туїм»¹.

Розвиток мистецтва в 30-тих роках не лише в Галичині був прямо пов'язаний із суспільними катаклізмами та естетичними пошуками нового. Особливо трагічна ситуація склалася із українським мистецтвом на радянській Україні. Антонич знав про це, а творчість багатьох яскравих письменників сприймав як близьку по духові та напрямком мистецьких пошуків (неокласики, О.Влизько та ін.).

Отже, справжня поезія, її естетична самодостатність та природна функціональність в той період могли сприйматися як відступництво чи політичний злочин, а різноманітність шкіл і напрямів в тогочасному мистецькому русі могла існувати лише в умовах, сприятливих для їхнього розвитку.

Беручи участь в групі АНУМ (В.Гаврилюк, В.Ласовський, С.Гординський та ін.), яка проголосила «шукання на власні спроможності в безпосереднім зв'язку з мистецьким рухом Європи» («Карби», 1933 р.), Антонич виступив як літературний, мистецький критик і теоретик мистецтва. Поет не обминив дискусійні питання, якими жила творча інтелігенція Львова і він намагався розтлумачити новітні мистецькі течії крізь призму нових естетичних критеріїв. Серед найголовніших завдань поезії Антонич вважав не відображення здвигів суспільно-політичного характеру — об'єктом його поетичного бачення була система координат, яку можна назвати ретро-пам'яттю alter ego в космосі людини і Всесвіту.

Збіги тем, мотивів, образів, символів знаходимо чи не в усіх «пражан», починаючи від Ю.Дарагана. Антонич завжди вимальовується винятково самотійною (в творчому плані) особистістю. Кожна його збірка сприймається як надзвичайно виокремлений світ ліричного суб'єкта, в певному сенсі протиставленого світові реальному. В «Трьох перстених» — це модель колообігу буття з матеріалів фольклору, «Книга Лева» — новий міфознак, в якому міфічне реалізується в біблійних мотивах, «Зелена Євангелія» — книжка, що відтворює складові перебігу буттєзмін живого й неживого світу в натурфілософському контексті, «Роташі» — до певної міри навіть сюрреалістичним малюванням, є намаганням пояснити через місто як одну із точок світобудови, зміст буття. Аналоги Антоничевої творчості знаходяться не стільки в хронологічному аспекті, скільки в подібності світоглядних, естетичних позицій і

¹ Рубчак Б. Міти метаморфоз у поезії Антонича // Слово. Збірник 2. — Нью-Йорк, 1964. — С. 154.

особливостях нової поетичної мови лірики ХХ століття.

Про закономірність появи «Молодої Музи» писав Т.Салига, акцентуючи увагу на певній запрограмованості їхньої ролі в українській поезії. При цьому не випадковістю були і «Українська хата», і «Митуса», і київські символісти «Музагету», і поезія січових стрільців, і нова ралянська поезія 20-30-тих рр. Антонич і його літературні ровесники творили в інших естетичних та суспільних умовах, які відзначалися насамперед багатством та різноманітністю шкіл та напрямів у літературному процесі.

Авангардні течії західної поезії, реалізувавшись в українській через творчість М.Семенка, Г.Шкурупія, Г.Коляди, В.Хмелюка, Я.Цурковського, породжували нові елементи естетичного досвіду поезії Наддніпрянщини і Галичини. Попри певну «негативну» роль (деструкція форми, заперечення класичної спадщини, формалістичне штукарство), футуристичні виконали ту функцію в українській поезії, яку прирівнюємо до революційних змін у царині поетичної мови. І це позначилося на загальному розвитку поезії. Подібність естетичних засад авангардних течій поезії 20-30-тих років по обидва береги Збруча (групи М.Семенка та Я.Цурковського) пояснюється націленістю нового мистецтва на усвідомлення його нової функції.

Очевидність багатства та насиченості літературної епохи, в якій доводилося творити Б.І.Антоничу, — незаперечна: драматизм суспільного життя, літературно-мистецькі дискусії, розмаїття напрямів та літературних шкіл — все це, без сумніву, відбилася на творчій еволюції поета. Перебуваючи на перехресті стильових напрямів сучасної йому поезії, Антонич найближче стояв до пошуків В.Гаврилюка, С.Гординського, «пражан».

У 30-ті роки «перемішалася» творчість різних поколінь та естетичних традицій в Галичині: тоді жили і творили учасники «Молодої Музи» та автори стрілецької поезії поряд із новою літературною генерацією, яка також була неоднозначна в естетичному та ідеологічному планах. Така еkleктичність літературного процесу, помножена на суспільно-політичну ситуацію, створювала атмосферу, з одного боку, змагальності, а з іншого — викликала певний спротив читацького загалу, не завжди готового до сприйняття нового.

Автор вважає, що празька та варшавська поетичні групи, а також галицькі поети цього періоду мають дещо опосередковану типологічну подібність із творчістю Б.І.Антонича. Поет, якщо брати до уваги загальноєвропейський контекст, є набагато ближчим до Р.М.Рільке: в обох наявні філософічність мотивів і тем, шукання Бога, вирішення стосунків зі світом. Тенденція розвитку лірики такого типу передбачала «злиття природи і душ» як єдиного потоку буття: зовнішній світ тут стає внутрішнім, а внутрішній — зовнішнім¹. Сюрреалізм Антонича виходив не тільки із новітнього малярства, але й через творчість Г.Аполлінера, одного із найяскравіших представників європейського авангарду. Одночасно Антоничеві близький Ф.Г.Лорка, їх споріднює чимало спільних рис: неофольклорні мотиви, які, пройшовши через горнило їхніх естетичних принципів, подавали в чуттєво-реальних образах-символах дивовижні «пейзажі» зміфологізованого буття.

Загалом, пестать Б.І.Антонича в літературному процесі 20-30-тих років зачіпає питання взаємозв'язку кількох поколінь українських письменників, які постають в проєкції суспільних, естетичних та індивідуальних мистецьких засад.

¹ Наливайко Д. «Єдиним він зі світом був»//Рільке Р.М. Поезії. - К., 1974. — С.19.

Художня модель світу в ліриці
Богдана Ігоря Антонича

Необхідним чинником для з'ясування світобудови Б.І.Антонича є виявлення парадигми її організаційного функціонування. В Антонича такою, безперечно, є міф. Міфічне у художній творчості має право на існування в суб'єктивній (суто поетичній) субстанції, яка відрізняється від міфа ставленням свідомості до елементів того чи іншого явища (О.Потебня). О.Ф.Лосєв висловив припущення, що «сама структура міфу не залежить від того, чи буде вона наповнена релігійним чи іншим змістом»².

В сучасному літературознавстві окреслилися тенденції, які намагаються пояснити мистецтво слова через розшифрування певних знаків та символів, що приймаються почасти на першому (називному) рівні тексту. Антонич не зовсім вписувався у контекст епохи, що дає нам підставу зробити такий висновок: понадчасові параметри художнього світу поета переростають в аспект вічних тем і проблем. Розсовуючи часо-просторову залежність у своїй творчості, поет витворив власне розуміння духовного і матеріального, часу і простору, земного і космічного, живого і мертвого, вічного і минулого.

Говорячи про модель художнього світу, природним постає питання про рівень її організованості. Буття у художніх текстах Антонича стає ірраціональним, бо, моделюючи різнофункціональні системи буття, ідучи від хаосу до гармонії, трансцендентальність витворених ним художніх світів була єдиним каналом, який з'єднував ліричного суб'єкта із дохристиянською міфологією та космогонічними символами. Жага пізнання (М.Ласло-Куцко) та філософська концепція світобудови (М.Ільницький) доводять, що Антонич — творець складної структури моделей світу. Наявність характерного типу мислення, яке шукає справді «світу глибшого» і не обминає звичайні (земні) відчуття у співвідношенні з іншою системою поцінувань, відображає особливість Антоничевої моделі світу.

Філософсько-естетичні завдання, що їх вирішував Антонич у своїй поезії, базувалися на елементах поганства та християнства. Міфософія Антонича пройшла непростий еволюційний розвиток, проте націленість поета на глибше пізнання буття по-новому осмислила різноманітність пластів духовної культури і людської свідомості. Міфософські доміанти у поезії Антонича визначають необхідність зв'язків між грою і поезією. У Антонича гра присутня на усіх рівнях: в ірраціональності художнього мислення, у формальній організації цього мислення, в структурі та мікроелементах образів, семантичних потенціях мови.

У поезії Антонича виразно відчутний синтетичний характер міфософії, однак подібність мотивів, тем, персонажів знаходимо не лише у праслов'янських джерелах, хоча слов'янський елемент переважає. Винятковість Антоничевої міфософії полягає у зв'язках з майбутнім, які в поетичному світі втрачають всі ознаки і вільно переходять одне в одне. Така відкритість часових полюсів і можливість комбінування на усіх рівнях світобудови підтверджує унікальність міфу для мистецтва. Говорячи про слов'янське забарвлення міфософії поета, автор дослідження відзначає, що лемківський фольклор в поетичному космосі

² Лосєв А.Ф. Філософія и мифология культуры. — М., 1991. — С. 93.

Антонича набуває значення першоелемента. Лемківські образні блоки завжди були, як засіб метафоризації, наріжним каменем поетики митця. Отже, міфософія Антонича базувалася на двох основних елементах: перше — фольклорно-міфічні чинники, друге — міф ХХ століття, який увібрив у себе всі досягнення людської цивілізації. Міф як форма пізнання буття та існування людини використовувався Антоничем для створення неіснуючого світу, який підпорядковувався законам мистецької доцільності. Водночас поетичний світ набуває індивідуальних рис і побудова цього світу суто індивідуалізована. Модифікації поетичного космосу в Антонича говорять радше про їх динамічний характер та взаємодію структур різного ступеня організованості.

§1. Вертикальна і горизонтальна структури світобудови Антонича

Давні міфічні вірування народів світу відтворили легенди про походження і появу життя на землі. Слов'янський елемент цієї проблеми увібрив не лише власні, але й інтерпретації індоєвропейських міфосюжетів. Пояснення космогонічних уявлень предків через вертикальну модель за допомогою світового дерева має триєдину структуру, «три царства - небо, земля і підземне царство»¹.

При очевидній різниці давніх міфів та міфософії Антонича в дисертації відзначається певна подібність між структурою світового дерева та поствою моделлю світу. Вертикальна структура світу (дерево) як символ, безперечно, була зв'язком між небом і землею, між двома основними точками світобудови. У поезії Антонича цей зв'язок майже повністю реконструюється. Для Антонича входження «у сіль, у дно» є безперервним процесом і можливістю через дерева-символи пізнати небо і землю як космогонічні точки світобудови. Поганський світ і його будова, що постають в ліриці поета цілісною системою тасмних натяків про сутність життя, виривають із царини ігрищ, буйних радощів та нестримних почуттів. Проте це не лише уявний світ, а глибокий і генетично присутній у постовій свідомості, який проходить перед читачем картинами мрії і фантазії.

Вертикальний світ у міфософському тлумаченні дав можливість Антоничеві розташувати світ тварин і світ птахів відповідно до їх місця призначення. В першій збірці «Привітання життя» різноплановість тематики та мотивів, а також вміння усьому надати художньої привабливості, приводить до помітного індивідуального пояснення. Осягнення багатогранності та багатовимірності буття у Антонича ще не мало чітких орієнтирів, проте глибоке переконання, що для поезії не існує ніяких обмежень, згладжує навіть строкатість естетичних пріоритетів молодого поета.

Книжка «Три перетні» засвідчила «приземленість» Антоничевої міфософії і одночасно його поетичний світ є ніби пронизаний ефіром — повітряним простором, в якому усе вільно переміщується. Священне поклоніння землі походить із поганських уявлень про смисл людського існування та будову Всесвіту. В Антоничевому розумінні земля — це сон, ява, вона має дуальний характер і зміст: реальний і метафізичний. Винятки істоті землі у художній моделі доповнюються суто предметними позначеннями, які поглиблюють

¹ Москаленко М. Фольклорний алфавіт давньоруського космосу//Гз мотослов.

Поетичний космос Давньої русі.— К., 1988.— С.8.

поняття її субстанції. У цьому світі вона видозмінюється і конкретизується, стає лісом, дорогою, площею. Ліс у Антонича переважно зооморфічного забарвлення, символ дороги містить у собі ідею подорожі, а нехтування часо-просторовими умовностями реального світу приводить до осягнення трави, неба, місяця — усіх атрибутів світобудови. Поряд із символікою метафізичною співіснує символіка реальна за вмістом інформативності — це перстені, весілля, корчма, веретено, півень тощо. У Антонича лемківський фермент мав цілком конкретні адресати, що підкреслювалося більшістю дослідників його творчості (І.Огієнко, С.Гординський, С.Маланюк, Б.Рубчак, М.Ільницький, М.Новикова). Художнє мислення поета періоду «Трьох перстенів» неодноразово повертає нас до «побутовізму»: знаходимо тут речі, які мають в переважній більшості реально-міфічний зміст. Вірогідно, що буття і земля в другій книжці Антонича як глобальні концепти, що постійно балансують між реальністю та ірреальністю, доводили можливість провести «емоційну цінність» власних рефлексій через фольклорно-ігрові підтексти зовнішніх форм.

В Антонича земля — один із полюсів Всесвіту, частина, яка важить у його світобудові більше, аніж будь-який інший полюс (вода, небо, ефір, місто). І лише тому, що у «Трьох перстенях» вона населена конкретними речами і предметами, наближена до нашої уяви про сутність цих речей.

Дещо відмінне, проте в чомусь типологічно близьке, начало світобудови знаходимо у збірці «Книга Лева». Світобудовча концепція у третій книжці Антонича — складна і багатогранна в порівнянні із попередніми книжками. З одного боку — значно ширший просторовий і часовий контекст, персонажі дійства вступають у поетичну гру на трьох рівнях: підземне царство, земля і небо. Тут цілковита перевага міфософії, підсвідомості, ірреальності над «побутовізмом». Інший, можливо, менш помітний, проте не менш суттєвий момент — це відступ від пантеїзму в ортодоксальному значенні і прихід до натурфілософського аспекту у творах поета. Якщо земля все-таки — сталість, і атрибути її в Антонича часто незмінні, то вода, стихія водного простору, має досить тривкий еволюційний розвиток у поетових візіях, починаючи ще від «Привітання життя». В «Книзі Лева» реалізація метафори води несе у собі метафізичний зміст, який помножений на складні світоглядні чинники Антонича-митця. Поет, шукаючи способів вираження концепції побудови світу, з часом підійшов і до осмислення міста як наступного після землі і води центру своєї світобудови. Поетичне сприйняття міста насправді передавало в «Ротаціях» апокаліптичні видіння, які на рівні емоційного засвоєння витворювали фантастичні картини буття. Поряд із феноменом міфічного міста, Антонич вимальовує обриси міста реального, в якому бачимо «церкви, цукерні, біржі» і в якому живуть «герої, мужоложники, поети». В цьому сенсі протистояння між містом та природою відчутне, бо поет передусім творив зелену Євангелію як універсальну систему цінностей для філософського освоєння світу та буття.

§ 2. Часовий та просторовий аспекти космосу Богдана Ігоря Антонича

Досвід Антонича як митця підтверджував, що кожна модель, незалежно від зовнішніх чи внутрішніх трансформацій, завжди «приписана» до певного місця та існує в певному часі. В поезії такого типу час і простір не лише

універсальна ознака мікро- та макроподій, а одночасно міфочас та міфпростір несуть синтезуючий характер зв'язків між собою. Носіями часу і простору чи їхніх елементів у ліриці Антонича є носії міфічної свідомості, котрі не потребують уточнення зовнішніх ознак, бо їх міфологізованість дає можливість створити ілюзю внутрішнього часу і простору.

Художнє мислення поета переважно скеровувалось еволюційністю часу, пірніше потребою його оновлення та постійного намагання «омолодити» час. Минуле, тобто зворотній напрям часу в ліриці Антонича, не має нічого спільного із часом історичним. Формальними позначеннями часу будуть пари давньослов'янського фольклору: День — Ніч. Оскільки поета більше приваблювали ірраціональні концепції світобудовчих моделей, які зринали в його уяві на пограниччі свідомого і підсвідомого, то форма ночі (з різними часовими ритмами) — найбільш оптимальна. Ніч виконує важливу функцію у часових циклах поетової світобудови. Міфічний час потребував пояснення через ірраціональні моменти живої і неживої природи. Часові межі, які існують в поезії, що обминає міф як форму самовираження світобудови. — самоізолюється в поетичній творчості Б.І.Антонича. У збірці «Три перстені», де циклічний час переважає над лінійним, привертає увагу зміщення часових площин: минулого і теперішнього. Зовсім інакше час побутує в «Книзі Лева». Зберігши, властиво, домінуючий характер теперішнього часу, Антонич здебільшого вирішує хронологію буття у двох вимірах: час тисячолітньої давнини із переосмисленням близьких поетові тогочасних реалій. У зміні пір року поет обирає весну як час відродження природи, окрім цього, для нього це не лише астрономічний перебіг часу, це — форма, що використовується ним головню для усвідомлення циклічності розвитку природи. Таким чином потреби світобудови Антонича вимагали функціональних та дієвих часових координат. Великі часові пласти у його поезії не просто накладаються одне на одного, вони взаємодіють, вільно переміщаючись у формах земного буття. Висвітлюючи глобальні чи конкретні події у свому всесвіті, Б.І.Антонич не допускав часо-просторових обмежень, бо вони були протиприродні його естетичні.

В поезії Антонича просторові ознаки світобудовчої концепції мали ще на початку творчості виразно дуалістичний характер: один світ (простір) — об'єктивний, існує незалежно від наших бажань, інший — суб'єктивний, підпорядкований нашим устремлінням та волевиявленням. При цьому існують деякі особливості обширу світобудови Антонича: художній простір у нього не одноплановий, а багатоступеневий. Антонич не розмежовував часо-просторову іпостась свого доробку в значенні історичного поділу на окремі періоди, які пов'язані причинно-наслідковою залежністю. Теза про міфічний елемент часу і простору передбачає у поета цілісно-алогічне їх осягнення, бо ліричне «я» однаково впевнено почуває себе в неоліті та сучасних поетові реаліях.

Беззаперечність зв'язку поетових естетичних та світоглядних засад із праслов'янським фольклором на рівні символіки та космогонічних уявлень зримо постає у візях та рефлексіях ліричного суб'єкта. Саморозвиток поетичної моделі світу у творчому доробку Антонича передбачав еволюціонування та нашарування різних контекстів переважно міфічного змісту.

Поетико-стильові особливості лірики Б.І.Антонича

§ 1. Специфіка художнього мислення
Богдана Ігоря Антонича

Поетія Б.І.Антонича виявилась концептуальною з точки зору естетичних, філософських та суспільних чинників, що безумовно проявилися в її структурі — поет в контексті української поезії 20-30-х років — творець нової поетичної мови, котра увібрала в себе полярні пласти духовного життя, історично змінні риси свідомості, від найдавніших часів до сучасності. Дохристиянський міфосвіт для Антонича був одним із векторів у пошуках гармонії чи дисгармонії людської свідомості та об'єктивної природи.

Інтуїція Антонича-митця живилася багатьма джерелами, які впливали з фольклорних первнів Лемківщини, генетичної свідомості дохристиянських часів, найновіших досягнень мистецтв та науки. Більшість поезії із збірок «Три пер-стені», «Книга Лева», «Зелена Євангелія» та «Ротації» відтворюють ірреальність, інший вимір буття та одночасно поезія такого типу, окрім інформованого смислового коду і таїни образу, урізноманітнює і модифікує «поетичну інформацію».

Універсальність художнього мислення поета полягає у синтезі двох протилежних світів — світу речей реального та світу ірреального. Така тенденція поетичного принципу намітилася ще у «Привітанні життя», тому тематична і формальна новизна поетичного світу Антонича на початку творчості йшла в руслі естетичних шукань нової поезії того часу, маючи свої особливості, притаманні лише Антоничеві. Прагнення до індивідуальності сформувався в Антонича, очевидно, ще в період перших поетичних спроб і М.Новикова вважає, що відбувся блискучий за формою і трагічний за підсумком і експеримент, а поет став спадкоємцем не лише новосвропейського неофольклоризму та експресіонізму, але й досвіду набагато глибшого: багатовікового «внутрішнього будівництва» європейської душі¹.

Поетія Антонича, для якого об'єктивне та індивідуальне під час осягнення світу сходилося в одному — в розсуванні пластів та нашарувань свідомості, міфічних уявлень, соціальних та матеріальних чинників, а також в пізнанні ролі ліричного «я» в колообігу речей, які об'єктивно оточують поета і водночас впливають на нього.

Розрізняючи поетичне та міфічне мислення, О.Потебня в центр проблеми поставив образ як органічну форму мислення взагалі. Стосовно Антонича, то міфічне і поетичне мислення у його творчості має інтегральний характер. Способи мислення поета часто-густо переплітаються, взаємопроникають один в одного і невіддільні від його творчої індивідуальності.

Спосіб мислення Антонича скеровува...ся на трансцендентний зв'язок між світом реальним та метафізичним, на осягнення гармонії буття. Такий принцип підходу окреслив для української поезії нову стильову лінію, котра стає зрозумілою лише в контексті світової літератури та міфології. У Б.І.Антонича чіт-

¹ Див.: Новикова М. Богдан Ігор Антонич. Велика гармонія та Зелена Євангелія // Світовид. — 1992. — № III (12). — С. 106.

ко простежується три типи художнього мислення. Перший тип — поетичне (естетичне) мислення. Другий — міфософське мислення, яке синтезує у собі проблеми розвитку самосвідомості не лише поета (індивідуума), але й в глобальному плані — вірування та філософські концепції часто різних часів і народів. Такий набуток може бути генетичним і рівночасно — культурологічним. І, насамкінець, третій тип — це національне мислення, яке, в першу чергу, свідчить про етнопсихологію, ментальність миття. Національне мислення — це не тільки комплекс історичних, духовних, релігійних чинників в процесі саморозвитку нації, але й особливість нації по-своєму сприймати світ і буття.

Поетичний образ в Антонича конструюється на основі емоційного переживання, імпульси, які поет знаходить у реальному житті, переносяться у площину надреального, часом — навіть містичного. Міфософський елемент в Антонича дедалі відчутніше вимальовується, коли приймемо до уваги пантеїстичний характер його лірики. Окрім цього, міфологізм поета базується на трьох головних джерелах: перше — міфологія українського фольклору, друге — міфи праісторії, архетипи, які свідчать про первині світобудови, третє — міф Антонича-поета зринає із соціумів, просторових та часових площин, які оточували миття як фізичний суб'єкт.

Попри складність новітніх художніх принципів лірики Антонича, національний елемент був присутній в усіх його творах. Щоправда, Антонич усвідомлював особливості національного не як щось застигле чи статичне, а як розвиток тисячолітньої традиції, яка співвідносилася із психологією нації. Таким чином, специфіка національного мислення в Антонича ґрунтується на зв'язках загальнонаціонального та індивідуального. «Привітання життя», попри різнобічні впливи щодо тематики його поезій, започатковує особливість такого принципу і свідчить про зовнішнє наслідування через запозичення образів фольклорного походження. Глибше проникнення в сферу національних особливостей психіки відбувається в книжці «Три перстені», в якій фольклор перетас бути просто джерелом світобачення і поетичних засобів, персплітаючись із міфом та культурологічним досвідом, стає органічним ферментом художнього мислення. «Книга Лева», «Зелена Євангелія» та «Ротації» — збірки, в яких натурфілософія, сюрреалізм, містика вигворюють ліричного суб'єкта в дещо незвичних для української поезії інстасах. Не можна однозначно стверджувати, що національна свєрідність мислення у віршах цього періоду повністю затінена модерністичним впливом. Антонич у цих книжках виїшов на абсолютно відмінне від загального уявлення про світ та буття, а тому національний фермент тут дещо пригас, хоча й не зник.

Отже, особливість художнього мислення Антонича-поета полягає, в першу чергу, в трансформації національних, міфічних, поетичних чинників, які на рівні тексту синтезувалися. В цьому сенсі його поезія типологічно близька до тих напрямів в українській та світовій ліриці, які передбачали питому вагу міфу.

§ 2. Поетичний образ і його функціональність в поетичному тексті Богдана Ігоря Антонича

Індивідуальність стилю Б.І.Антонича реформувала не тільки принципи світобачення та їх мисецьку вартість в українській поезії 20-30-х років, але й

одночасно кардинально змінила і збагатила можливості мистецтва слова як самодостатності.

Уже перша збірка «Привітання життя» засвідчила своєрідність поезики дебютанта в тодішньому літературному житті. Світосприйняття Антонича визначалося тут зіткненням тези та антитези, коли радість народжує смуток, одноманітність — багатовимірність тощо. Новації поета виявляються в царині форми, що послужило затіненню смислових і філософських обрисів збірки. Сонет в Антоничевій інтерпретації набуває не стільки змістового новаторства, скільки різноманітних новацій у формі. Окрім канонічних поетичних форм, поет вдається до вільного поєднання в одній строфі метрорядів з різною кількістю стоп. Природньо, що поетичний образ, його функціональна самодостатність розкривається і реалізується в суто «романтичному світогляді» (О.Зілинський). Прихід до язичництва, міфу, надреалізму був підготовлений особливостями поезики першої книги. В «Привітання життя» домінуючі образисимволи розкривають концепцію буття поетового світу як основної риси психології ліричного суб'єкта. Ця збірка свідчила про невтомний процес шукання власного світогляду та творчої манери.

Теми й мотиви «Великої гармонії» — збірки Антонича, яку вперше опубліковано в американському виданні творів 1967 року, неможливо однозначно звести до суто релігійних, бо все-таки знаходимо намагання поета віднайти гармонію між Богом і людиною. Художній образ в даному контексті дещо обмежений релігійними канонами, які стримують буйну фантазію періоду «Привітання життя». У цій книжці Антонич стає невпізнаним, а глобальність метафоричного мислення замінена образами, функціональність яких залежить від конкретного тексту, в якому не бракує збитих епітетів і метафор.

«Три перстені» були найцікавішим явищем тогочасного літературного процесу в Галичині і поставили ім'я поета в ряд найбільших ліриків України. Щодо джерел, які формували теми та мотиви цієї книжки, її образну структуру — то, в першу чергу, — це слов'янський фольклор (точніше лемківський побут, пісня, етнографічні особливості). Ліричний суб'єкт фетишизує буття через природні чинники живої і неживої природи. Однак межа між живим і неживим легко стирається фантазією автора, що надає символіці фольклорного походження додаткової знакової інформативності, яка в свою чергу, впливає на міфо-логічну структуру поетового світу.

Автор дослідження, виходячи із тези І.Огієнка про тематичне коло Антоничевої образності (молодість, сонце, зелень, пісня, крила, місяць), доводить, що в «Трьох перстнях» багатовимірність природи і її трансцендентна сутність реалізовувалися в ліричних мініатюрах. Метафористика пейзажних віршів Антонича надзвичайно нова і свіжа, поет засобами перенесення властивостей одних предметів (явищ) на інші досяг найвищого ефекту, поєднуючи протилежні за своєю структурою поняття і символи. Віршів такого типу в «Трьох перстнях» чимало: «Автопортрет», «Ранній вітер», «Пейзаж з вікна», «Клени». Дещо інший художній принцип закладено в елегіях. Реалізуючи ліричний сюжет, Антонич розгортає ліричне почуття стосовно певного символу: «співучі двірі», «ключ кохання», «перстень пісні», «перстень молодості», «перстень ночі». Поряд із язичницьким шалом молодості, незбагненності природи, погляд поета фіксує і певні соціуми. Очевидно, що тут спрацював принцип візуальної ретроспекції, коли поряд із новоствореним мистецьким

світом зримо постають реалії, які ідуть від більш раціонального способу творення художнього образу.

Тенденція Антоничевої творчості, наскрізь драматична за світосприйняттям, посиляться у наступних книжках в напрямку міфологізації буття.

Ставлення Антонича до поезії як свосвідного способу пізнання світу в «Книзі Лева» виявилось в архетипах прадавнього міфу, біблійній символіці та подіях сучасної авторів історії, яка також зміфологізована. Реальна символіка «Книга Лева» об'єднає символ терну, який пов'язаний з іменем Христа. При цьому тут присутні елементи натурфілософської символіки, яка увиразнює поетичний образ на двох поняттєвих рівнях — біблійному та міфософському. Поет, розвиваючи мегафору життя-подорож, у «Баладі про пророка Йону» в химерному поєднанні діючих символів (пророк Йона та океанічне «населення») підносить нас до хаосу першопочатку та першофеноменів світотворення.

Особливість другої глави цієї книги полягає у складності метаморфоз, які переживає суб'єкт Антоничевої поезії, де місто, як один із центрів світобудови, зринає у фантазмагоричних «пейзажах» і ситуаціях, об'єднуючись у символі Чаргороду. Попри міфософський характер біблійних мотивів і «монументальність» другої глави, поет, розсовуючи межі часо-просторових ознак, пише ряд віршів («Океанія», «Полярія», «Арктика»), які за структурою побудови сюжету та образів-символів виконують естетичну функцію. Символіка вирішена у тому міфічному ключі, коли в просторі полярного світу існують «полярний янгол», «звірі», «кити», «біле птаство», «душі мамонтів». Натурфілософський зміст лише виділяється функціональною придатністю кожного із символів.

Дещо інший характер Антоничевого обдарування розкривається у «Третій главі», яка містить поезії виключно на сучасну тематику і об'єднує політичний й соціальні перебіги того часу. Загалом, автор вирішує не стільки суспільно-політичний зміст цих подій («Слово про Альказар», «Слово про чорний полк»), а розв'язує проблему Гармонії і хаосу (М.Новикова). Цей міфомотив виростає із конкретики сучасної поетові історії. Художня ідея митця зреалізовується із міфічних ірреальних деталей, які втілюються у смислові вузли асоціацій на тематичному рівні. Позиція авторського «я» глибоко захована у підтексті, бо Антонич на матеріалі історичних подій висловлює свій міфософський погляд на ці речі. «Третя глава» переконливо показує можливість об'єднання реального і міфічного світів у художньому тексті.

Перше і друге інтермеццо «Книги Лева» продовжували лінію інтуїтивних поезій Антонича. Саморефлексії поета поглиблюють варіативну модель міфознаків, близьких до розкриття сутності праречей. Символіка першого інтермеццо поступово відходить у бік міфологізації усього, що є чи буде предметом поетових візій. Авторське «я» зорієнтоване на відчуття гармонії між усіма елементами всесвіту та їх взаємозв'язок. У даному контексті першофеноменом світобудови є музика. В другому інтермеццо ірраціональність художнього мислення доходить апогею, коли Антонич проголошує ідею однаковості усього живого і неживого. Поетова манера художнього бачення естетизувала усі предмети і явища, що потрапляли під «опіку» авторського «я», змішувались усталені координати світобудови, народжуючи образи, асоціації яких вели до різних джерел (Біблія, міф, фольклор, модерні мистецькі напрями).

«Зелена Євангелія», що вийшла по смерті автора, була логічним продовженням «Книги Лева»: подібність композиційної структури, тем, мотивів,

образних блоків. При цьому динамічні переходи живої і неживої природи були підпорядковані еротичним переживанням ліричного суб'єкта. «Життєтворчі води» еротичних прагнень, які, за поетом, закладені у все живе, себто в центр саморозвитку Природи, є тими двигунами динамічних процесів, які відбуваються в ній. Щоправда, поет іде далі і переносить це в площину не лише біологізму, але й суспільних, політичних та релігійних аналогів.

Тематика другої глави «Зеленої Євангелії» поєднана із усвідомленням творчості і творчого начала як акту гріха, над яким, безумовно, стоїть знак смерті. Продовження цього мотиву віднаходимо у поезіях «Схрещення», «Сад». Мотив смерті в останній, третій главі, розвивається у «Послах ночі», «Дзвінкоюй пані», «Домі за зорею». Метафора смерті у цій книжці перегукується із мотивом подорожі, початок якого знаходимо ще у «Привітанні життя». Проголошуючи кохання (ерос) найсильнішим чиником буття, який здатний подолати навіть смерть, Антонич виклав, по суті, свої «поганські погляди» у сконденсованій формулі природних законів.

Два основні мотиви першого ліричного інтермещо зводяться до прославлення кохання та творчості. «Весняна ніч», «Хміль», «Тернина», «Барвінкова ширість» — поезії, в яких розгортається сюжет кохання, що типологічно близький до фольклорних аналогів. Пейзажі села («Село», «Дахи», «Хати») — зміфологізована країна благовіщення, які по-різному відповідають на питання автора про сутність батьківщини в духовному і матеріальному вираженні. Функціонування поетичного образу в «Зеленій Євангелії» підпорядковується головним мотивам цієї книжки. І водночас загальні риси — язичництво, міфологія, натурфілософські аспекти — визначили символіку та її естетичну роль світобудовчих концепцій митця.

Ідея про «недійсний світ» та порушення зв'язків між буттєвими формами існування найкраще пояснюють сюрреалізм «Ротаций». Густонаселеність поетового міста відповідає можливостям міфічної свідомості зібрати в одному місті усіх, кого потребує художня ідея митця. Тут живуть: купці, цигани, герої, мужоложники, поети, сажотруси, вояки, горлорізи, пові. Тваринний і рослинний світ представлений дельфінами, тритонами, ящурами, квітами, кущами тощо. Апокаліптичні видіння в «Ротациях» відбуваються, на думку Антонича, через содомські гріхи його населення, які реалізуються через метафору мертвих авт як механістичного світу з протиприродним розвитком людині. Ілюзії ліричного суб'єкта щодо втраченої животворності зв'язків поміж усім живим — небезпідставні, адже лише в «Зеленій Євангелії» еротичні елементи відтворюють природні начала існування світу.

У висновках викладені результати дослідження.

Творчість Б.І.Антонича в контексті літературних шкіл та напрямів 20-30-х років виявилася концептуальною з огляду на причини, які формували не тільки естетичні та формальні ознаки поезики і стилю, а й одночасно впливали з індивідуального способу художнього мислення. Під цим кутом зору проблема «Антонич в контексті літературного життя 20-30-х років» передбачала з'ясування типологічних паралелей між творчістю Антонича і галицьким письменством, пражкою та варшавською поетичними групами, поезією радянської України цього періоду. З іншого боку, поетичний феномен Антонича розглядається як інваріант міфософського осягнення буття і світобудовчих модифі-

кації, які «побутували» в українській ліриці також у П.Тичини, В.Свідзинського.

Крізь призму творчості Б.І.Антонича дається за. альна концепція тенденції стильових напрямів, які визначаються взаємодіями нових естетичних ідей на рівні мотивів та поезики кожної школи чи митця зосібна. Автор дослідження вважає, що Б.І.Антонич, шукаючи власної художньої манери, способів мистецького самовираження, орієнтувався на поетико-стильові пошуки національної та західноєвропейської поезії.

Поетичні школи 20-30-х років в українській поезії особливо гостро реалізували на найновіші мистецькі рухи західноєвропейської традиції. У такому руслі розвивалися поетичні світи М. Семенка, М.Бажана, В.Гаврилюка, Я.Цурковського, Є.Маланюка, О.Стефанюка та інших.

В ліриці Б.І.Антонича, окрім виразної інтелектуальної та художньої традиції, яка в Україні розвинулася в кінці XIX та в XX столітті, відчутне його лемківське походження, а через це — зв'язок із тисячолітньою культурою праслов'янського світу. Традиція художніх пошуків XX століття стимулювала вироблення поетом дещо відмінної поетичної ідеології відносно більшості його літературних ровесників. Вона в загальних рисах окреслюється так: повернути поезії її самодостатню функцію через міф як форму осягнення буття і світобудови. ☞

Постать Б.І.Антонича в мистецькому житті 30-х років безперечно відіграла значну роль у розширенні потенційних можливостей української лірики, підсиливши при цьому нову стильову лінію її саморозвитку. Контекст цієї епохи та суспільно-політична атмосфера не завжди стимулювали появу митців такого типу, як Антонич, оскільки його поезія стояла осторонь політичної боротьби ідеологій. Така поезія має свої закони саморозвитку та самореалізації і — що найголовніше — принципи художнього осягнення багатовимірності буття.

Загалом новація Антонича-поета базувалися на світоглядних позиціях пантеїзму та натурфілософського осмислення предметів, явищ, які у свою чергу відкрили українському читачеві глибинні елементи свідомого і підсвідомого в національній культурі. П'ять поетичних збірок Антонича, виданих в 30-ті роки, запрограмували в українській літературі перспективу розвитку поетичної школи, ірреальність та ірраціональність якої моделювали художній світ із цілком нових естетичних та світоглядних позицій.

Б.І.Антонич — одна із центральних фігур літературного процесу 20-30-х років, що формувався в мистецькому середовищі Львова, природньо був відкритий для усвідомлення і реалізації творчого переосмислення традиції естетичного, формального та світоглядного новаторства художньої творчості.

Міфософія Антонича виростала незалежно від подібних шукачів у поезії радянської України чи світових модерністичних напрямків (У.Уйтмен, Ф.Г.Лорка, В.Хлєбніков). Вона органічно синтезувала в його ліриці два протилежні начала: фольклорну традицію з традицією культурного розвитку XX століття.

Проаналізувавши поетичний феномен Антонича в колі питань літературних шкіл та напрямів 30-х років, автор даного дослідження вважає, що:

1. 20-30-ті роки позначили новий етап розвитку української поезії, поглибивши типологічні зв'язки літературного тексту із естетичними, філософськими та світоглядними елементами в творчості кожного значного митця цього періоду.

2. Творчість Антонича, формуючись в контексті поезії Галичини, делала більше орієнтувалася на найновіші здобутки національної та світової лірики.

3. Літературним контекстом для Б.І.Антонича можна вважати мистецькі рухи Галичини, радянської України, еміграційної поезії та польського модернізму.

4. Поезія Антонича стояла осторонь від політичних та ідеологічних баталій, оскільки її природа та функціональність несли в собі інші естетичні принципи.

5. Традиція Б.І.Антонича в українській поезії особливо розвинулася у 60-90-ті роки як потужний стильовий напрям, увібравши головні принципи світогляду та поетики, які зорієнтовані були на міф як спосіб осягнення буття.

Питання художньої моделі світу в поезії Б.І.Антонича безпосередньо пов'язуються із міфософськими способами функціонування та ступенем організації структури такого світу. Поетова ідея про те, що мистецтво «не відтворює дійсності, ані її не перетворює... лише створює окрему дійсність» підтверджує його орієнтування щодо міфу, який надавав можливість реалізувати художній потенціал такого типу в поезії. Відповідно визначено основні елементи художнього світу поета:

1) тисячолітню духовну традицію від язичництва до християнства;

2) міф як організуючий чинник Антоничевої поезії між Порядком і Хаосом, що приводить до Гармонії;

3) натурфілософську субстанцію ліричного суб'єкта поезії Антонича;

4) ірраціональність на всіх рівнях структури художньої моделі світу.

Міфософія Антонича пройшла непростий шлях еволюційного розвитку, проте завжди скеровувала ліричний суб'єкт у бік глибинного осмислення буття і пластів культури. В дисертації розмежовуються поняття міфу та гри, які мають в своїй основі подібне походження. Міф — це форма організації поетових світобудовчих моделей, тоді ж як гра — спосіб осягнення і витворення іншої дійсності. При цьому важливим висновком щодо поетової міфософії буде твердження про її виразно слов'янське забарвлення. Фольклор у поезії ХХ століття активно використовувався як першоелемент художньої світобудови і одночасно як джерело реконструкції космогонічних уявлень людини про світ. Світобудова, її модель, маючи виразно слов'янський фермент в поезії Антонича, вимальовується в цілісну концепцію світу «в характерному для міфологічної свідомості образі світового дерева». (М. Москаленко).

Розглядаючи вертикальну і горизонтальну структури світобудови Б.І.Антонича, автор дисертації виходив із спостережень М.Москаленка, Л.Стефанівської та М.Новикової, які в головному одностайні: структура художньої моделі в Антонича складна і поділяється на три яруси або зони світобудови. При цьому поет прагнув розширити функціональність світового дерева, яке пов'язувало Землю і Небо як точки його світобудовчої концепції.

В Антоничевій моделі світу знаходимо **центр**, який в усіх збірках, за винятком, хіба що «Привітання життя», виконує особливу функцію в організації художнього світу. В «Трьох перстнях» земля трансформується в субстанцію лісу, дороги, площі і вся художня доцільність поетових образів-символів пояснюється через такі центри світобудови. Концепція «Книги Лева» позначила відмову Антонича від ортодоксального язичництва в бік наростання натурфілософського аспекту і центри Землі і Неба доповнюються стихією **води**.

В «Ротаціях» місто з виразно міфософським підтекстом завершує горизонтальне розташування Антоничевого світу. Особливість світобудови поезії Б.І.Антонича ґрунтується на міфічному потрактуванні тем, мотивів, символів, які суттєво відрізняються від фольклорного першоджерела, авторський варіант такої моделі значно складніший та універсальніший.

Найхарактерніші форми часових меж у Антонича це є пари давньослов'янського фольклору на позначення доби: день — ніч. Трансформація часу в ліриці Антонича виступає показником вартості людського життя чи біоєсу взагалі. Просторова організація передбачала поєднання висотного і глибинного, хоча не тільки вертикальна структура (Б.Рубчак). М.Новикова визначила симетричні полоси просторового розташування так: ліс (сад) — село — місто. Автор дослідження доводить, що час і простір Б.І.Антонича підпорядковані естетичній концепції поета, яка у міфічному світі набуває нових ознак і функціональних особливостей.

Загалом світобудовча модель в поезії Б.І.Антонича виходить із способу художнього мислення, мотивів і особливостей символіки поетичного образу. Від збірки до збірки ця модель видозмінювалася і еволюціонувала, зберігаючи фольклорні першоеlementи переосмислені на рівні художніх образів.

Принципи художнього мислення Антонича і його універсальність схилив нас до думки, що вони відбивають трансцендентний зв'язок поміж світом реальним і метафізичним. В дослідженні окреслюються три елементи художнього мислення поета (поетичний, міфософський, національний), які проявляються в художньому тексті, створюючи способи осягнення багатовимірності існування. Якщо поетичний елемент художнього мислення — це культурологічний набуток Антонича-поета, то міфософський і національний елементи проявляються підсвідомо, через генетичну пам'ять митця з огляду на тисячолітню традицію національного менталітету.

Індивідуальність Антонича проступає на рівні художнього тексту, який засвідчує через поетичний символ чи образ цілий спектр мистецької самобутності даного твору. Функціональність поетичного образу в художньому світі Б.І.Антонича простежується в дисертації в хронологічному плані, — від «Привітання життя» аж до «Ротацій». Такий підхід дає змогу простежити саморозвиток художньої ідеї та її реалізації в контексті міфа.

Поетико-стильові особливості Антоничевого доробку, починаючи від «Привітання життя», реалізувалися у двох напрямках: новаторство тем і мотивів та формальний пошук художнього вираження вірша. Для української поезії ХХ століття характерною тенденцією саморозвитку стало розширення мотивів, які походили від постановки «вічних проблем». В першій книжці, окрім експериментування Антонича з формою та ритмо-мелодикою вірша, найголовнішим досягненням є інваріанти метафори подорожі, як, скажімо, в поезіях «Стратосфера», «Балада про тівь капітана», «Пісні бальорих бродяг». «Привітання життя», як і «Велика гармонія» — книжки виразно пошукового плану, в яких поет ще тільки виробляє основні принципи світоглядних засад та індивідуальність поетичного мислення.

В «Трьох перстнях» поетичний образ функціонує в пантеїстичному світі, який міцно вріс корінням в лемківський ґрунт духовної батьківщини поета. Наскрізь драматичне світосприйняття Антонича цього періоду визначило тенденцію Антоничевого розвитку до ускладненості, поетичний образ тут

повністю домінує як поліфункціональна одиниця в структурі тексту.

Прагнення Антонича до ширшої інтерпретації світу і буття зумовили залучення в контекст «Книги Лева» філософських, історичних та соціальних домінант, однак художнє освоєння поетом всеіснування має виразно міфологічний характер на противагу, скажімо, історіософській ліриці Є.Маланюка, О.Стефановича, О.Лятуринської та інших. Антоничева манера художнього бачення цього періоду естетизувала усе, що потрапляло в поле зору авторського «я», змішувались усталені координати світобудови, народжувались образи, асоціації яких вели до різних джерел (Біблія, міф, фольклор, модерні напрямки).

Дві книжки, що вийшли по смерті поета («Зелена Євангелія» і «Ротації», продовжували тенденцію Антоничевої творчості у напрямку пізнання від біосу, буття, існування у «Зеленій Євангелії», до теми міста в проєкції соціальних, естетичних та індивідуальних засад поета у «Ротаціях». Символіка «Зеленої Євангелії» виростає з пантеїстичного світосприймання Антоничем світу, його натурфілософські ідеї зреалізуються через структуру поетичного образу, який має цілком міфічне походження. В «Ротаціях», ідея яких трактує місто як «недійсний світ», утверджує апокаліптичність, хаос як точку світобудови, масмо певні зрушення в поетиці сюрреалістичного напрямку. Гіперболізуючи міські «пейзажі», поет через хаотичність створює метафору «мертвих авт» як конкретику і наслідок поступу цивілізації.

У 20-30-х роках Б.І.Антонич, синтезувавши фольклорно-міфічні ознаки поетичного мислення із досягненням культурної традиції ХХ століття, започаткував особливу лінію в українській поезії, яка позначена складністю світобудови, своєрідністю поетичного образу, питомою вагою міфа в художній творчості. Цей вплив особливо яскраво відчутний у тенденціях розвитку української лірики 60-90-х років ХХ століття.

Основні положення дисертації відбиті в друкованих працях:

1. Особливості поетичного мислення Богдана Ігоря Антонича // Тези доповідей звітної наукової конференції викладачів та студентів філологічного факультету. — Тернопіль, 1992. — С. 13 — 16.

2. Концепція Бога (Творця) у збірці Б.І.Антонича «Велика гармонія» // Релігія і церква в національному відродженні України. — Тернопіль, 1993. — С. 46—48.

3. «Молода муза» і Богдан Ігор Антонич // Богдан Лепкий — видатний український письменник (Збірник статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника). — Тернопіль, 1993. — С. 53—60.

4. Вертикальна структура світобудови Б.І.Антонича // Духовні скарби українського народу в житті молоді. — Тернопіль, 1994. — С. 182—184.

5. Часовий та просторовий аспекти художнього світу Б.І. Антонича // 50-річчя депортації українців з Надсяння, Холмщини та Підляшшя. — Тернопіль, 1995. — С. 67-73.

6. Поезія Б.І. Антонича у контексті 20—30-х рр. // Тернопіль, 1995. — № 2. — С. 87-82. С. 70-71.

АННОТАЦИЯ

Махно В.И. Художественный мир Б.И.Антоница

Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.02 — украинская литература, Институт литературы НАН Украины, 1995.

Защищается диссертация, в которой содержится анализ художественного мира Б.И.Антоница, изучаются сквозь призму мифософского характера восприятия бытия основные категории миропонимания поэта. Автор объясняет модель мироздания художника посредством мирового дерева, вертикального и горизонтального размещения реального и ирреального миров. Раскрывается функциональность поэтических образов в системе художественного метода Антоница. Лирика поэта рассматривается в контексте украинской и европейской поэзии конца XIX — 30-х гг. XX века.

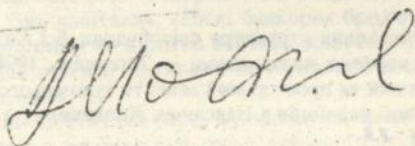
SUMMARY

Makhno V.I. Artistic World of B.I.Antonych

Dissertation (manuscript) for candidate's degree competition in philology (speciality), 10.01.02 - Ukrainian Literature, Institute of Literature Ukrainian Academy of Sciences, 1995.

The dissertation is being maintained, containing B.I.Antonych's artistic world analysis, the main categories of poet's world outlook are being studied in the light of the character disposition of being perception. The author explains the artist's universe model by the use of the world tree and vertical and horizontal of real and unreal worlds. The poetic images function is being exposed in the system of artistic method of Antonych. The poet's lyric is being examined in the context of Ukrainian and European poetry by the end of XIX towards the 30-th years of XX century.

Ключові слова: творчість Б.І.Антоница, українська поезія, міф, поетика.

W48412

АВ 32.290

«ПЛЕЯ» друк і видавництво,
Тернопіль, вул. Ю.Федьковича, 11. тел. (03522) 5 06 71, 2 01 58.

Замовлення №784. Підписано до друку :14.03.1995. Тираж: 100